

lex, cæteris paribus; sed lex civilis non potest derogare juri canonico, nec potest clericis gravamen imponere, vel præjudicium afferre; ergo nec consuetudo laicorum hæc potest. Probatur consequentia, quia consuetudo laicorum est mere civilis, et in sola auctoritate civili et temporali nititur. Unde est communis doctrina jurisperitorum, consuetudinem laicorum non posse clericos obligare, ut videre licet in Innocentio, in Rubric. de Consuetudin., num. 6; et Panormitano, cap. *Quod clerici*, de Foro competent., n. 2; Felin., in cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ*, de Constit., n. 100; Hostiens., in Sum., tit. de Consuetud., § *Et de virtute*, vers. *Sed pone*, et aliis, quos refert Azor, tom. 1, lib. 5, cap. 18, quæst. 12. Qui varia jura allegant, quæ magis loquuntur de lege, vel statuto civili, sed per æquiparationem inducuntur, ut c. 1, distinct. 10, et dictum cap. *Ecclesia*, de Constit.

18. Addunt præterea, hoc maxime procedere, quando talis consuetudo laicorum derogat Ecclesiæ libertati. Quod etiam notavit Bartholus, in l. 1, Cod. de Summa Trinit., et l. 2, Cod. de Leg., et l. *De quibus*, ff. de Leg., et per argumentum ab speciali probari potest ex c. ult., de Vita et honest. Cleric., ubi in speciali casu, in quo clerici abutuntur privilegio exemptionis, et negotiationibus sæcularibus ad lucrandum implicantur, permittit Pontifex, *ut de suis facultatibus, statutis, et consuetudinibus patriæ subjaceant, cum facto* (inquit) *privilegium abjiciant clericale*; ergo extra hujusmodi casum non potest consuetudo clericos gravare. Imo adverto, etiam in illo casu, necessariam fuisse Pontificiam declarationem et prohibitionem. Considero etiam, quoad hunc effectum, consuetudinem et legem, sive statutum civile, ibi æquiparari.

19. *Objectio.* — *Prima responsio.* — *Rejicitur.* — Dices, interdum fieri posse ut consuetudo non tantum laicorum sit, sed etiam clericorum, ut si non coacte, sed voluntarie laicorum consuetudinem observent, eorum adeundo judicia, vel tributa solvendo, vel in aliis similibus cooperando; tunc enim consuetudo erit mista, seu communis laicis et clericis, quæ etiam in ecclesiasticos vim habet. Ad hoc Covarruv., in d. cap. 31, concedit, in eo casu consuetudinem, quantum est ex hoc capite, posse derogare ecclesiasticæ libertati, si aliqui rationabilis sit. Sed imprimis existimo, talem consuetudinem vix posse moraliter inveniri, quia, licet unus vel alius clericus interdum voluntarie consentiat hujusmodi violen-

tiis laicorum, rarissime contingit, et nunquam dici potest per modum consuetudinis fieri. Addo vero, etiam si talis consuetudo fingatur, sententiam Covarruviæ falsam esse in hac parte. Primo, quia consensus clericorum nihil potest ibi operari; nam est quædam privata renunciatio privilegii, quæ, ut diximus, nulla est et nullius efficaciam, ideoque ad introducendam consuetudinem valere non potest, ut recte notavit Felinus supra, cum Paulo de Castro, cons. 59. Secundo, quia tali consensui clericorum nunquam assistit voluntas expressa vel tacita Pontificis, sine qua non potest voluntas clericorum, quantocumque tempore operetur, juri Pontificio derogare; ergo neque illa consuetudo mista potest habere hunc effectum. Antecedens quoad utramque partem in superioribus declaratum et probatum est. Consequentia vero est evidens, quia id, quod additur ex parte clericorum illi consuetudini mistæ, nullum valorem vel efficaciam eidem addere potest. Quocirca, cum dicitur consuetudo mista posse operari in rebus vel personis ecclesiasticis, intelligendum est de consuetudine, quæ non præjudicat sacris canonibus, vel, si præjudicat, in illam Pontifex consentit, saltem tacite; in præsentia autem materia necessarius esset expressus consensus, ut supra dixi. Tum quia ipsi Pontifices ita voluerunt et declaraverunt; tum etiam quia in hac materia non potest præsumi tacitus consensus, quia et est valde odiosa Pontificibus, et quia vix posset talis consensus tacitus sine majori cognitione causæ prudenter et licite dari; quoties autem consensus non esset prudens et honestus in principe, non præsumitur.

20. *Contra immunitatem consuetudine præscribi non posse ostenditur.* — *Prima ratio.* — *Secunda.* — Quia vero hic consensus necessarius non est in abrogatione legis, quæ fit per modum præscriptionis, ideo probandum superest aliud membrum, quod supra posuimus, nimirum, etiam per viam præscriptionis non posse consuetudinem immunitati ecclesiasticæ præjudicium afferre. Probatur autem primo, quia nulla consuetudine præscribitur, nisi intercedat bona fides, ut nunc suppono; hic autem non potest bona fides intercedere; ergo neque potest præscribi. Probatur minor, quia talis consuetudo irrationabilis est, et jure canonico reprobata, quod adeo notum est, ut non possint principes, vel iudices sæculares prætextu ignorantie probabilis excusari; ergo semper actus talis consuetudinis sunt illiciti, ac proinde mala fide facti; ergo non pos-

sunt præscriptionem inducere. Secundo, quia non potest exemptio aliqua ex parte diminui, nisi acquiratur judici laico jurisdictio aliqua in clericum, quam antea non habebat; quia, sicut exemptio est liberatio a jurisdictione, et consequenter est diminutio jurisdictionis in alio, ita e converso non potest exemptio diminui ex parte clerici, quin ex parte magistratus sæcularis jurisdictio augeatur. Sed laici non possunt sola præscriptione jurisdictionem supra clericos acquirere; ergo nec clerici possunt propter præscriptionem laicorum aliquid de suo privilegio amittere. Minor probatur primo, ex communi sententia juristarum, dicentium laicos non posse præscribere spiritualia, vel quæ spiritualia concernunt, quatenus illis annexa sunt, ut non potest laicus præscribere jus conferendi beneficium, et similia, quæ notant Panormitanus, in cap. *Novit*, de Judiciis, num. 22; et ibi Decius, num. 12; et Joan. Andr., in cap. 2, de Præbend., in 6. Et alii, in cap. 2 de Pœnitent. et remiss., in 6. Qui textus solet ad hoc induci, quatenus dicit, facultatem eligendi confessorem non posse præscriptione acquiri; nam videtur esse eadem ratio de cæteris rebus spiritualibus, et in præsentia de jurisdictione supra clericum, quæ licet in se temporalis videatur, quatenus cadit in clericum, spiritualia concernit.

21. Ratio autem reddi potest, vel eadem quæ tacta est, quia actus præcedentes ad talem præscriptionem nunquam possunt bona fide fieri, vel quia præscriptio requirit personam capacem illius rei, quam debet præscribere, laicus autem non est capax administrationis rerum vel personarum spiritualium, et ideo non potest jus in illas præscriptione acquirere. Quam rationem attingit Panormitanus supra. Intelligi autem debet de capacitate non absolute, sed secundum ordinarium jus; nam laicus non est omnino et absolute incapax alicujus ecclesiasticæ administrationis vel potestatis in clericum. Jure autem communi, et potestate ordinaria, laicus censetur incapax, quia ex se nullam habet proportionem, et omnia jura illum excludunt, ideoque sola præscriptio non sufficit sine expressa voluntate et concessione Summi Pontificis. Et in his casibus recte dicunt juristæ, multa posse privilegio concedi, quæ consuetudine præscribi non possunt, argumento ap. *Quanto*, de consuetudine.

22. *Tertia ratio.* — Unde etiam potest addi tertia ratio, quia omnis præscriptio requirit juris adminiculum, per quod aliquo

modo princeps concedat, vel dominium rei præscribendæ, vel jurisdictionem, si illa est præscribenda, quia mutatio illa, seu acquisitio quæ fit in præscriptione, non potest fieri sine auctoritate et voluntate alicujus superioris. In præsentia autem nullum est jus quod tali præscriptioni adminiculum præbeat; nam jus civile nihil in hoc potest, jus autem canonicum omnino resistit, et voluntas Pontificis omnibus modis ei opponitur; ergo non habet locum præscriptio in præsentia materia. Ex dictis ergo satis constat, nullam consuetudinem, etiam si immemorialis sit, ullo modo contra immunitatem ecclesiasticam prævalere posse. Ita enim auctores citati conclusionem interpretantur, et rationes et jura adducta in eodem sensu illam confirmant, et difficultates, quæ contra illam occurrere possunt, probando assertionem expeditæ sunt. Solum objici solent quædam peculiare consuetudines aliquorum regnorum, quæ, licet sint contra immunitatem ecclesiasticam, sine scrupulo a magistratibus laicis observantur. Ad illas vero possemus uno verbo respondere, illas consuetudines non ad jus, sed ad facta hominum pertinere, propter quæ veritatem negare non possumus, neque illorum rationem aut excusationem dare tenemur, sed ad illos hoc spectat, qui consuetudines illas observant; fortasse tamen in capite ultimo pauca de illis adjiciemus.

CAPUT XXXIII.

QUIBUS MODIS POSSIT IMMUNITAS ECCLESIASTICA VIOLARI.

1. Hactenus illa omnia, quæ ad explicandam et tuendam immunitatem ecclesiasticam, clericorumque exemptionem opportuna visa sunt, pro viribus explicare conati sumus; nunc duo tantum tractanda supersunt. Unum est, quod proposuimus, quibus modis immunitas hæc violari soleat; aliud, quibus modis excusari hoc crimen soleat. Circa primum, supponimus hujusmodi violationem ex se malam, et ex genere grave peccatum esse, quia vel est immediate contra jus divinum, vel saltem contra jus canonicum, sub gravissimis censuris et pœnis hanc violationem prohibens. Et illo jure posito, est etiam contra justitiam, quia et est usurpatio jurisdictionis non habitæ, et est coactio aliqua, vel exactio sub titulo potestatis legitimæ, sine vera jurisdictione ac potestate facta. Denique includit etiam culpam sacrilegii, quia injuria illa circa

personas vel materiam sacram versatur, et quia prohibitio illa intuitu religionis et divini cultus facta est. De hac ergo culpa quoad speciem et gravitatem ejus nihil superest dicendum; nam, suppositis quæ de jure hujus immunitatis haecenus dicta sunt, gravitas et species culpæ clara est, si de violatione immunitatis constet. Quia vero hæc violatio variis modis fieri potest, et in aliquibus obscura esse potest transgressio, seu violationis ratio, ideo de hac varietate, quæ in modis violandi libertatem esse potest, pauca dicemus. Et quia interdum actio, quæ contra libertatem ecclesiasticam esse videtur, excusationem aliquam, veram vel prætentam habere solet, ideo de his excusationibus nonnulla in sequenti capite expendemus. Videbatur autem consequens ut pœnas et censuras, quæ per hanc transgressionem incurruntur, explicarem; quia vero in libro de Censuris sufficienter de illis diximus, ab earum tractatione in præsentī abstinemus.

2. *Proponuntur duo modi immunitatem violandi.* — Primo ergo possumus duos modos distinguere, quibus immunitas clericorum violari solet, scilicet, vel legibus, vel actionibus: hos enim duos modos multa jura indicant, et pœnis diversis puniunt. Prior est, quando principes vel magistratus civiles leges vel statuta condunt contraria ecclesiasticæ libertati. Quod duobus etiam modis contingere potest. Primo, quia lex specialiter dirigitur ad personas vel res ecclesiasticas, vel, licet lex generalior sit, ad eas peculiariter extenditur. Talis enim lex eo ipso repugnat libertati ecclesiasticæ, etiam si id, quod disponit, non sit contra Ecclesiæ commoda; imo etiam si alioqui esset rationabilis dispositio talis legis, et Ecclesiæ conveniens, si debita potestate lata fuisset. Ita sumitur ex cap. 2, de Judiciis, et cap. *Ecclesia Sanctæ Mariæ*, et c. *Que in Ecclesiarum*, de Const., et cap. *Bene quidem*, cum aliis, 96 dist., et est communis resolutio, ut supra tactum est, et latius in materia de legibus. Et ratio est, quia princeps laicus ferens talem legem, per ipsam se exhibet superiorem et legislatorem in rebus ecclesiasticis; ergo eo ipso per talem actum contra exemptionem agit. Et quia hæc contrarietas non tam in objecto legis quam in ipso actu præcipiendi consistit, ideo vocari potest hic modus formaliter contrarius libertati ecclesiasticæ. Et ob eandem causam non habet locum hic modus læsionis, quando laicus privilegium concedit clericis, quia tale privilegium non includit

præceptum respectu privilegiati, neque per se est actus jurisdictionis, ut supra diximus.

3. Aliæ vero sunt leges, quæ dici possunt contrariæ libertati ecclesiasticæ objective, quia præcipiunt aliquid fieri, quod est contra statum ecclesiasticum, vel ejus exemptionem, sive præceptum dirigatur ad laicos respectu clericorum, ut, verbi gratia, præcipiendo illis ut a clericis exigant tributa, aut quid simile; sive dirigatur ad ipsos clericos, præcipiendo eis ut solvant vectigal, vel coram iudice laico compareant, et tunc lex dici potest habere utramque repugnantiam, et formalem, et objectivam. Et hujusmodi leges, quæ objective sunt contra libertatem ecclesiasticam, præcipue in jure prohibentur et puniuntur, præsertim in cap. *Noverit*, de Sentent. excom., et in Authentica *Cassa et irrita*, Cod. de Sacrosanct. Eccles., quamvis illa et similia jura non immerito possint ad omnes leges quomodocumque contrarias libertati extendi, quia verba eorum generalia sunt.

4. *Quando percussio clerici sit contraria privilegio fori.* — Circa aliud vero membrum de violatione immunitatis per facta hominum, solum occurrit adnotandum, sub illo nunc non comprehendendi percussiones, seu violentas manus in clericum; nam, licet actiones illæ sint contra immunitatem generatim sumptam, non sunt contra privilegium fori, de quo nunc tractamus, sed contra privilegium canonis. Quod tamen intelligendum est de illis actionibus, quatenus in sola violentia et privata injuria consistant; nam si fiant sub titulo jurisdictionis et potestatis publicæ, erunt contra privilegium fori, et habebunt utramque malitiam; ut si iudex sæcularis, aut ministri ejus, per vim clericum detineant, et vinculis, aut carceri tradant. Idemque iudicium est (servata proportione) de actionibus contra immunitatem Ecclesiarum, quatenus sunt loca refugii, seu quatenus sunt loca sacra, quæ per injuriam vel indecentes actiones violari non debent; nam si tales actiones fiant, non jurisdictionis titulo, sed per privatam injuriam, seu malitiam, quamvis lato modo sint contra immunitatem, nihilominus sunt sacrilegia alterius rationis, ut in principio hujus materiæ diximus. Omnia ergo facta, quibus libertas ecclesiastica proprie læditur, ad duo capita reducuntur, nimirum, ad actiones forenses, et iudiciorum, tam civilium quam criminalium, quæ circa clericos tanquam reos exercentur, et ad exactiones tributorum, vel coactiones quæ eisdem personis fiunt in ali-

quibus oneribus publicis eis imponendis. Et ita hæc duo genera actionum specialibus pœnis et censuris prohiberi solent in jure, in titulis de Imm. Eccl., maxime vero in Bulla Cœnæ, claus. 15, 18 et 19.

5. *Modi hoc privilegium violandi tam legibus quam factis hominum communes.* — Secundo distinguendi sunt alii duo modi violandi ecclesiasticam libertatem, qui tam in legibus quam in factis possunt contingere, maxime vero in ferendis legibus civilibus libertati ecclesiasticæ contrariis observari solent. Prior modus est, quando directe et manifeste aliquid fit vel disponitur contra clericorum exemptionem, et de hoc modo nihil addere oportet, quia et per se facile cognosci potest, et ille maxime in jure reprobatur. Committitur enim quasi per expressam contradictionem, vel contrarietatem ad legem, quæ jubet talem exemptionem servari. Ut si lex civilis directe præcipiat clericis, vel si jubeat eos sub tributis comprehendere, vel si iudex laicus clericum ad comparendum coram se citari jubeat, et sic de cæteris. Alius modus est violationis indirectæ, qui et difficiliter cognoscitur, et ejus malitia obscurior est. Habet tamen fundamentum in jure, cap. ultim. de Immunitat. Ecclesiar., in 6, ubi dicitur, excommunicationem incurrere illos sæculares magistratus, qui laicis subditis suis præcipiunt ne clericis vendant, aut ab illis emant, vel ne eorum triticum molant, aut aliqua similia obsequia eis exhibeant, et ratio redditur, quia talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præsumuntur. Per quæ verba declaratur, illam esse indirectam violationem libertatis ecclesiasticæ, quia, licet talia statuta vel præcepta directe non ordinentur ad clericos quoad verba, quoad intentionem vero et effectum fraudulenter, ut ait ibi Glossa, transitum faciebant de persona ad personam, loquendo cum laico, et gravando clericum. Similis decisio est in cap. *Quanto*, de Privileg., ubi de quibusdam, qui cum non possent excommunicare monachos, excommunicabant eos qui cum monachis communicarent, dicitur: *Privilegiarum non vim et potestatem, sed verba sercantes, monachos quodammodo excommunicant, quando aliis prohibent ne cum ipsis communicent.* Et ita dicuntur ibi similia fieri in fraudem privilegiorum, ubi non tantum est sermo de proprio privilegio immunitatis ecclesiasticæ, sed latius de quocumque privilegio; a fortiori tamen in præsentī definitio illa locum habet.

6. *Quando libertas ecclesiastica indirecte violetur.* — Hanc ergo fraudulentam et latentem læsionem ecclesiasticæ libertatis indirectam vocamus, potestque describi, ut sit illa, quæ fit per verba vel actiones, quæ licet versentur directe circa personas laicas, nihilominus ordinantur ad gravandum clericos, vel universaliter dici potest indirecte fieri violationem, quando verbis non apparet, tamen re ipsa fit. Sicut dicitur quis violare legem indirecte, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem, ut dicitur in regula ultim. de Regulis juris, in 6, et in l. *Contra legem*, ff. de Legibus, et in l. *Non dubium*, Cod. de Legibus, quia vis et potestas legis magis in voluntate jubentis, quam in verbis posita est. Hæc autem fraus seu indirectum gravamen multis modis fieri potest, qui non videntur posse sub numero certo comprehendere, quia per humanam sagacitatem et malitiam possunt facile multiplicari, ideoque prudenti iudicio, consideratis circumstantiis, discernendum est an moraliter æquivalent directis gravaminibus. Et quoad forum conscientie pendere hoc multum potest ex intentione operantis, seu præcipientis; nam si id faciat, ut quod sibi est directe prohibitum facere circa personam clerici, per illum circuitum, etiam invito clerico, consequatur, magnum signum est indirectæ violationis.

7. *Prima opinio.* — Ut autem violatio hæc indirecta, et malitia ejus magis explicetur, interrogari potest an hæc sit vera et in re ipsa subsistens violatio libertatis ecclesiasticæ, malitiam ejusdem rationis et speciei participans; an vero sit tantum præsumpta, quia ex circumstantiis externis talis apparet, quamvis si animus vel intentio prava desit, talis in re ipsa non sit. Hanc enim posteriorem partem videtur docere Cajetanus, in Summa, verb. *Excommunicatio*, cap. 31; ait enim, tunc legem civilem esse contra libertatem ecclesiasticam, quando per se et intentione sua contra illam tendit, quia voluntas et intentio distinguit maleficia, et quæ sunt per accidens, sub artem non cadunt. Ad explicandum autem quando lex civilis talis sit, adjungit id non esse difficile scientibus, idem esse per se, quod ea propria natura et intentione, quod exemplis declarat, dicens: *Sicut detractio contra famam, contumelia contra honorem, homicidium contra humanam vitam, ita statuere quod clericis non dentur decimæ aut elemosynæ, quod non possint judicare in causis ecclesiasticis, quod solvant vectigalia de rebus suis absque*

negotiatione, et similia, est contra libertatem ecclesiasticam. Quæ omnia exempla, si quis ea recte consideret, ad directam oppositionem et violationem ecclesiasticæ libertatis pertinent, atque ita indicat Cajetanus, solam illam legem esse per se et natura sua contra libertatem ecclesiasticam, quæ directe contra illam disponit. Unde in eodem verbo, cap. 37, ait, actiones prohibitas in dicto cap. ult., de Immunitate Ecclesiar., in 6, non esse proprie contra libertatem ecclesiasticam, sed contra humanam societatem; quia vero in odium Ecclesiæ fiunt, præsumi contra libertatem ecclesiasticam fieri.

8. Et hanc opinionem sequitur Navar., in Sum., cap. 27, n. 119 et 120. Fundantur primo, quia dictum c. ult. utitur verbo præsumendi, dicens: *Cum talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præsumantur.* Secundo, quia cum actio ipsa, seu verba legis directe non lædant libertatem, transgressio et derogatio pendet ex intentione facientis: si enim id faciat animo gravandi clericos, erit violatio libertatis; si autem id faciat propter suum commodum, permittens gravamen aliorum, non erit contra libertatem, quamvis interdum esse possit contra charitatem, vel contra humanam societatem. Cum ergo de intentione non possit constare, neque etiam certo judicari potest, sed ad summum præsumi violatio libertatis ecclesiasticæ, quatenus talis intentio ex circumstantiis externis præsumi poterit. Unde juxta hanc sententiam, si contingat veritatem non subesse præsumptioni, in conscientia non erit violatio libertatis.

9. *Contraria sententia eligitur.* — *Probatur primo.* — Nihilominus contrariam sententiam veram censeo, quam aperte tenet Glossa, in illo cap. ult., ibi communiter probata, et in dicto c. *Quanto*, ubi bene Panormitanus. Sumitur etiam ex communi sententia Bartol., in Authent. *Cassa*, C. de Sacros. Eccles., et aliorum, dicentium omnem legis civilis dispositionem, per quam clerici redduntur timidiores, esse contra libertatem ecclesiasticam, non præsumptive tantum, sed vere et proprie, ut in superioribus explicavimus. Probatur autem primo ex dicto cap. *Quanto*, de Privileg., ubi non dicitur similes sententias aut dispositiones legum præsumi, sed esse in fraudem privilegii, et per illas observari verba, non vim et potestatem privilegii; ergo, si non servatur, violatur vis et potestas privilegii; hæc autem est vera, non præsumpta violatio.

10. *Secundo.* — Unde argumentor secundo,

ex generali principio legis *Non dubium*, in quo Pontifex in illo textu fundatur: *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem*, ubi non dicitur præsumi committere in legem, sed certum esse committere, ut dicitur etiam in ultima regula juris, in 6; at committere in legem, est contra legem peccare aut agere, ut constat ex proprietate verbi latini, et ex glossis, et communi expositione in citatis juribus, præsertim ex Bart., in dicta l. *Non dubium*. Imo addit Gloss., in c. *Si postquam*, de Elect., in 6, verb. *Mente*, eadem poena puniri, qui in legem committit per fraudem et sub verborum cortice, ac illum qui aperte et directe contra legem agit; ergo eodem modo vere et proprie violat legem, seu privilegium immunitatis, qui indirecte illam violat, quia in fraudem privilegii agit, ut in dict. c. *Quanto* dicitur. Tertio est propria ratio, quia in moralibus voluntas indirecta ad directam revocatur, eandemque speciem malitiæ participat, ut est primum principium in materia morali; nam voluntarium directum et indirectum ad idem reducuntur, ut non impedire nocentum, cum possis et debeas, perinde est ac directe nocere, et sic de aliis. Sic ergo in præsentibus refert quod violatio sit indirecta, si in re eundem habeat effectum. Et confirmatur, quia alias vel inutile esset privilegium, vel saltem multum minueretur, si per unam viam quasi obliquam (ut sic dicam) liceret; quod directe et simpliciter est per privilegium prohibitum.

11. *Satisfit fundamentis oppositæ sententiæ.* — *Primo.* — Ad fundamentum contrariæ sententiæ de verbo, *Præsumantur*, quo utitur dictum cap. ult., responderi potest, primo, interdum vocari præsumptionem illam quæ sub aliqua fraude vel simulatione fit, etiam si vere fiat, et non tantum fieri præsumatur. Secundo vero et melius dicitur, ibi verbum præsumendi non significare iudicium, vel suspicionem quæ de tali facto ex conjecturis ejus desumitur, sed significare modum operandi ex certa scientia et deliberatione, vel quadam animi arrogantia ac temeritate. Nam usus hujus verbi in hac significatione valde communis est in jure canonico, et ita sumitur in illo textu; imo bis in eadem significatione ibi ponitur: primo, in narratione facti, ibi, *aut alia obsequia eximere præsumant*, et iterum in reddenda ratione juris, seu excommunicationis latæ, ibi: *Cum talia in derogationem ecclesiasticæ libertatis præ-*

sumantur, utique non a jure, sed ab illis qui talia facere vel præcipere præsumunt, sicut prius dictum fuerat. Unde ille textus sic expositus potius confirmat quod diximus, nam talia puniuntur ut vere et ex præsumptione contra libertatem Ecclesiæ facta. Addi etiam potest quod, licet illa de se non esset vera violatio libertatis ecclesiasticæ, ex vi illius textus prohibentis illam, jam esset vera violatio libertatis. Sed, licet hoc ex hypothesi vere dictum sit, simpliciter non censeo similes actiones esse contra libertatem ecclesiasticam quia ibi prohibentur propter periculum et præsumptionem, sed potius e contrario, ibi prohiberi sub censura speciali, quia revera de se sunt violationes libertatis ecclesiasticæ; nam hæc ratio ibi redditur, et supponitur in re substitisse ante illam legem.

12. *Secundo.* — Ad secundum respondeo, sicut recte Cajetanus, citato loco, de violatione directa dixit, non pendere ex intentione operantis, sed operis, ita etiam dicendum esse de violatione indirecta. Nam si legislator civilis ferat legem quæ re vera sit contra libertatem ecclesiasticam, saltem indirecte, quamvis non intendat clericorum nocentum, sed suum vel suorum civium commodum, contra libertatem ecclesiasticam peccat, quia, ut dixi, in materia morali eadem est ratio de directo et indirecto. Si autem legislator civilis directe tale gravamen imponeret, contra libertatem ecclesiasticam ageret; ergo idem est, licet indirecte id faciat. Quapropter non potest illa dici tantum permissio, quia magistratus civilis tenetur simpliciter vitare tale gravamen clericorum. Alioquin si in casu dicti cap. ultim., laici illas actiones prohiberent, non intendentes gravamen clericorum, sed suum commodum, non agerent contra libertatem, nec illam censuram incurrerent, quod absurdum est.

13. Ad melius autem intelligendam hanc indirectam violationem immunitatis, oportet advertere non differre a directa in materia; imo necessarium esse ut in eadem materia versetur, utique prohibita per immunitatem, ita ut differentia solum sit in modo, nam in una violatione, actio vel lex recta tendit ad personam clerici; in altera vero, scilicet indirecta, solum per circuitum. Si quis tamen attente consideret, semper illam attingit, saltem in obliquo, ut cum lex prohibet laico ne vendat necessaria clerico, etc. Imo, licet quoad obligationem legis non directe imponatur clerico, quoad effectum ita in illum

redundat, ut vel talem effectum directe efficiat, si onerosus sit, vel indebite impediatur, si sit favorabilis et debitus. Sicut qui impedit alium ne mecum communicet, me directe privat communicatione illius, vel saltem inique illam impedit; et qui prohibet vel detinet notarium ne adsit testamento clerici, satis directe impedit clericum ne testamentum facere possit; et multa similia in Glossis, et legibus tractatis videri possunt, quæ sub illa generali regula comprehenduntur: *Non refert cum quo lex loquatur, sed in quem intentio legis dirigatur*, lex *Cum pater*, § *Donationis*, ff. de Legat., 2.

CAPUT XXXIV.

QUIBUS MODIS ACTIONES CONTRA LIBERTATEM ECCLESIASTICAM EXCUSARI SOLEANT, ET QUID DE ILLIS JUDICANDUM SIT.

1. *Sex modi quibus immunitatis violatio excusatur.* — Cum laici magistratus et iudices frequenter ecclesiasticam immunitatem invadere soleant, varias rationes excogitarunt, quibus actiones suas honestare, et a sacrilegii et injustitiæ crimine excusare valeant, quas in fine hujus libri proponere et examinare necessarium duxi. Sex autem hujusmodi excusationes excogitatas invenio, quæ sunt ignorantia, necessitas, consuetudo, pactum seu concordia, privilegium, et justa defensio, de quibus sigillatim dicendum est.

2. *Ignorantia.* — De prima ignorantie excusatione pauca dicere necessarium est, quia, proprie loquendo, non est ex his quas nunc inquirimus. Duobus enim modis potest cogitari excusatio in hujusmodi actionibus, quæ videntur libertatem ecclesiasticam lædere. Primo, ut talis sit excusatio, quæ reddat actionem in re ipsa licitam et validam, sitque tanquam exceptio quædam a generali privilegio exemptionis; alio modo potest excusatio talis esse, quæ sufficiat excusare personam a culpa, licet actio ipsa per se spectata prava sit, quatenus est privilegio contraria. Hic ergo præsertim inquirimus prioris generis excusationem, et sic excluditur ignorantia, quia, licet interdum fortasse possit operantem a culpa liberare, nihilominus non dat jurisdictionem, et ita nec reddit actum secundum se, aut licitum, aut validum. Illo autem modo, quo ignorantia potest culpam impedire, excusatio illa generalis est omnibus delictis, et fere nihil speciale de illa in præsentibus dicendum relinquatur.